

Materiały konferencji

**JAKOŚĆ KRAJOBRAZU
JAKOŚĆ ŻYCIA**

Płock, 6–8.10.1994

*Uniwersytet Warszawski
Wydział Geografii i Studiów Regionalnych
Polska Asocjacja Ekologii Krajobrazu*

Warszawa 1995

Mariusz Kistowski
Katedra Geografii Fizycznej i Kształtowania Środowiska
Uniwersytetu Gdańskiego

SOCJOEKOLOGICZNE ASPEKTY REKREACYJNEGO UŻYTKOWANIA OKOLIC ELKU W ŚWIETLE BADAŃ ANKIETOWYCH

Charakterystyka obszaru badań

Pojezierze Ełckie jest jednym z najbardziej atrakcyjnych turystycznie mezoregionów Pojezierza Mazurskiego. W bezpośrednim otoczeniu Elku, w obrębie gminy Elk, znajduje się kilkanaście dużych jezior o wysokich walorach rekreacyjnych, m.in. jeziora Selmęt Wielki, Łaśmiady, Ełckie, Lipińskie, Sunowo, Woszczelskie, Straduńskie, Krzywe, Przytułskie i Zdrężno. Duże walory dla wypoczynku posiadają także zwarte kompleksy leśne, położone na południe od miasta i rozproszone w północnej części gminy. Rekreacji sprzyja także korzystne położenie komunikacyjne Elku.

W związku ze wzrostem ruchu turystycznego w Krainie Wielkich Jezior Mazurskich, omawiany obszar jest znacznie niedoinwestowany rekreacyjnie. Pojemność rekreacyjna gminy Elk wynosi 1500-1800 osób, czyli kilku- a nawet kilkunastokrotnie mniej niż w regionie Wielkich Jezior Mazurskich, mimo że jej powierzchnia jest stosunkowo duża i wynosi około 400 km². Tradycyjnie niewielki ruch rekreacyjny sprawił, że środowisko przyrodnicze okolic Elku jest w małym stopniu zdegradowane, poza bezpośrednim otoczeniem miasta (np. jez. Ełckie).

Ruch turystyczny koncentruje się w Szeligach nad Jez. Selmęt Wielki, w Bartoszech nad Jez. Sunowo, w Malinówce, Piaskach i Sajzach nad Jez. Łaśmiady, w Woszczelach, nad Jez. Lipińskim, Haleckim (Miluki) i Płociczno, a wreszcie w samym Elku (głównie kolonie letnie i ośrodki wypoczynkowe nad Jez. Selmęt Mały). Łącznie w mieście i gminie Elk znajduje się 13 ośrodków wypoczynkowych i 5 hoteli. Indywidualna baza rekreacyjna jest znikoma w porównaniu z innymi regionami pojeziernymi.

Metoda badań

Badania środowiska przyrodniczego i jego wykorzystania w gminie Elk prowadzone były w latach 1992, 1993. Początkowo dokonano inwentaryzacji bazy rekreacyjnej zlokalizowanej na obszarze gminy oraz starano się określić skutki oddziaływania turystów na środowisko, a na-

stępnie, po wytypowaniu miejsc o największej frekwencji przebywania wypoczywających, przeprowadzono wywiad ankietowy dotyczący stylu wypoczynku i preferencji turystów. Ankietę obejmowała pytania dotyczące:

- długości trwania wypoczynku,
- powtarzalności wypoczynku w rejonie Elku,
- typu wykorzystywanej bazy noclegowej,
- środka transportu,
- mobilności w trakcie wypoczynku,
- preferowanego typu bazy noclegowej,
- preferowanego otoczenia wypoczynku,
- zauważonych braków w zagospodarowaniu turystycznym i barier rekreacji,
- oceny atrakcyjności i jakości przyrody okolic Elku na tle innych regionów turystycznych Polski.

Osoby ankietowane udzielały także informacji dotyczących danych personalnych, w tym miejscowości zamieszkania, płci, wieku, wykształcenia. Proszono także o podanie ilości osób, które wypoczywają wspólnie z osobami ankietowanymi (rodzina, znajomi).

Charakterystyka ankietowanej populacji

Badania ankietowe prowadzono w dniach 11-23.07.1993 r. Uzyskano 150 ankiet przydatnych do analiz, co uznać można, przy stosunkowo niekorzystnej dla wypoczynku pogodzie, za wynik zadowalający. Ankietowane osoby stanowiły blisko 10% ogółu wypoczywających w gminie Elk. Wspólnie z osobami ankietowanymi wypoczywało 709 osób (indywidualnie lub w ośrodkach zakładowych) oraz 256 osób w grupach kolonijnych. Łącznie stanowi to 1115 osób, czyli blisko 60% turystów znajdujących się w tym czasie na analizowanym obszarze.

Badaną grupę można uznać za reprezentatywną. 20% osób pochodziło z Elku i najbliższej okolicy (w promieniu 10 km od miasta), pozostałe 80% z innych regionów kraju i z zagranicy. Kobiety stanowiły 47% badanej populacji, mężczyźni — 53%. Udział grup wiekowych kształtował się następująco: 10-20 lat — 29%, 21-30 lat — 18%, 31-40 lat — 31%, 41-50 lat — 17%, 51-60 lat — 2%, powyżej 60 lat — 3%. Wykształcenie podstawowe miało 15% osób, średnie 60%, wyższe 25%.

Wśród ankietowanych znalazły się osoby mieszkające w 25 województwach Polski, a także w Niemczech i we Francji. Zdecydowanie dominowali turyści z województwa suwalskiego i białostockiego (po 22%), następnie katowickiego, z dominacją grup kolonijnych (16,5%) i warszawskiego (11,5%). Turyści z tych 4 województw stanowili 72% ogółu wypoczywających w gminie Elk. Inni pochodzili z województw: krakowskiego, lubelskiego, wrocławskiego, ostrołęckiego i łomżyńskiego (po 2-4%, łącznie 15,5%). Większość wypoczywających osób z województw Polski południowej stanowiły dzieci w grupach kolonijnych. Znaczący jest fakt, że w badanym rejonie wypoczywało bardzo mało osób z woj. olsztyńskiego. Można to tłumaczyć faktem preferowania przez większość turystów z tego województwa regionu Wielkich Jezior Mazurskich.

Dla celów analiz socjologicznych, badaną populację podzielono na trzy grupy według stanu środowiska i miejsc stałego ich zamieszkania. I tak, w miejscowościach położonych na obszarach zagrożenia ekologicznego mieszkało 35% ankietowanej grupy osób, w dużych i średnich miastach (o liczbie mieszkańców powyżej 50 000), poza obszarami zagrożenia ekologicznego 50% (do których zaliczono m.in. Elk i Białystok), a w małych miastach i we wsiach 15%.

Wyniki badań

1. 38% ankietowanych osób korzystało z wypoczynku średnioterminowego (8-14 dni). Zbliżona liczba osób korzystała z wypoczynku krótkoterminowego (4-7 dni — 23%) i weekendowego (1-3 dni — 15%). Wypoczynek długoterminowy (15-30 dni) uprawiało 19% ankietowanych, a powyżej 30 dni wypoczywało 5% osób.

2. Wśród wypoczywających dominowały osoby, które w rejonie Elku spędzały wakacje po raz pierwszy (30%), drugi (25%) lub trzeci (17%). Tylko 8% wypoczywało tu po raz czwarty lub piąty. Więcej niż pięć razy przebywało tu 20% ankietowanych, jednak większość osób deklarujących tak częsty wypoczynek w gminie Elk pochodziła z samego Elku.

3. Aż 48% turystów korzystało z pól biwakowych i campingów, 28% wypoczywało w domkach w ośrodkach wypoczynkowych. Margines (5%) stanowiły osoby wypoczywające we własnych domkach letniskowych, kwaterach prywatnych lub zakładowych ośrodkach wypoczynkowych. Tylko 1% zadeklarowało korzystanie z hotelu lub zajazdu.

4. Prawie 2/3 ankietowanych osób (63%) przybyło na miejsce wypoczynku własnym samochodem lub motocyklem, 21% pociągiem, 11% autobusem, a 4% rowerem.

5. 53% turystów zadeklarowało, że w trakcie urlopu zwiedza okolice i wypoczywa aktywnie, natomiast 47% pozostawało głównie w miejscu zakwaterowania.

6. Niezależnie od typu bazy noclegowej, z której korzystali turyści, 55% wybrałoby pola biwakowe i campingi, a więc wypoczynek pod namiotem, 36% indywidualne domki letniskowe, a tylko 13% ośrodki masowego wypoczynku.

7. Wśród preferowanego otoczenia miejsca wypoczynku, na czoło wysuwają się lasy w otoczeniu jezior i bazy rekreacyjnej, które wskazało aż 76% osób, a także jeziora i ich brzegi (46%). Tylko 4% osób wskazało na Elk.

8. Turyści wymieniali także ograniczenia wypoczynku, przy czym najwięcej osób skarżyło się na brak dostępności sprzętu do uprawiania rekreacji wodnej (37%), brak urządzonych kąpielisk (33%), a w dalszej kolejności zbyt wysokie ceny wypoczynku (29%), złą bazę gastronomiczno-handlową (27%), komunikację lokalną (25%) i bazę noclegową (19%).

9. 45% ankietowanych osób oceniających atrakcyjność i jakość przyrody okolic Elku w porównaniu z innymi regionami turystycznymi Polski, określiło ją jako bardziej atrakcyjną, 48% jako podobnie atrakcyjną, a tylko 7% jako mniej atrakcyjną. Potwierdza to rzeczywisty wysoki stan walorów rekreacyjnych środowiska przyrodniczego gminy Elk, wyznaczony na podstawie badań geoekologicznych.

Stan środowiska miejsca zamieszkania wyznacznikiem potrzeb i opinii turystów

Analiza wyników badań pozwoliła na stwierdzenie, że o preferencjach i opiniach osób wypoczywających decyduje nie tyle wielkomięjskość ośrodka, w którym na stałe zamieszkują, co raczej stan środowiska na jego obszarze. Niejednokrotnie opinie mieszkańców dużych miast, na obszarach nie zagrożonych degradacją środowiska, bliższe były poglądom mieszkańców małych miast i wsi, niż mieszkańców dużych miast na obszarach ekologicznego zagrożenia. Zdąrzyło się także, że opinie turystów z małych ośrodków były zgodne z opiniami osób z regionów ekologicznego zagrożenia, a odmienne od turystów z dużych miast poza tymi regionami.

Odrębność turystów pochodzących z regionów ekologicznego zagrożenia zaznacza się najwyraźniej poprzez ich mobilność i aktywność wypoczynku. Aż 70% osób z tej grupy zwiedzało okolice, natomiast wśród turystów z pozostałych dwóch grup odsetek zwiedzających wynosił

odpowiednio 44% i 38%. Świadczyć to może o większej potrzebie aktywnego wypoczynku osób z ośrodków o zdegradowanym środowisku. Znamienne jest także lista ograniczeń rekreacji, które są zauważane przez poszczególne grupy. Turyści z obszarów zagrożonego środowiska za największy problem uznali niedostępność sprzętu do uprawiania turystyki wodnej, natomiast turyści ze średnich i dużych miast poza obszarami zagrożenia ekologicznego, podawali aż pięć z sześciu podanych ograniczeń rekreacji. Znamienne jest, że najmniejszym dla nich problemem była właśnie dostępność sprzętu wodnego. Mieszkańcom wsi i małych miast najbardziej przeszkadzały zbyt wysokie ceny wypoczynku. To ostatnie stwierdzenie stoi w pewnej sprzeczności z wykorzystywanymi środkami transportu, którymi turyści przybyli na miejsce wypoczynku. Aż 75% osób z małych miast i wsi przybyło na wypoczynek własnym samochodem lub motocyklem. Odsetek ten maleje do 63% dla mieszkańców większych miast poza rejonami ekologicznego zagrożenia i 56% dla osób z obszarów zagrożonych ekologicznie. Proporcje te zostają odwrócone w przypadku dojazdów koleją i wynoszą odpowiednio 8%, 20% i 29%. Liczby te mogą w pewnym stopniu świadczyć o obniżonym statusie ekonomicznym mieszkańców większych ośrodków, ale także o chęci oderwania się od wielkomiejskiego stylu życia.

Potrzebę wypoczynku w atrakcyjnym i czystym środowisku potwierdziły oceny jakości i atrakcyjności turystycznej regionu na tle innych części Polski. 62% turystów z regionów zagrożonych ekologicznie oceniło okolice Elku jako bardziej atrakcyjne. Dla pozostałych dwóch grup odsetek ten wyniósł odpowiednio 43% i 41% (małe miasta i wsie). Za podobnie atrakcyjne uznało je odpowiednio 38%, 47% i 55%. Żaden mieszkaniec miasta z regionu zagrożenia ekologicznego nie ocenił okolic Elku jako mniej atrakcyjnych niż inne regiony turystyczne Polski, natomiast w pozostałych dwóch grupach ocen takich było 10% i 4%.

Odrębność pomiędzy trzema analizowanymi grupami turystów nie zaznaczyła się tak wyraźnie w odniesieniu do preferowanej bazy noclegowej. Można jedynie zauważyć, że wypoczynek na campingach i polach biwakowych preferowali mieszkańcy terenów o zagrożonym środowisku.

Wiek turystów determinantem stylu wypoczynku i opinii o jakości środowiska

Przeprowadzone badania potwierdziły ogólnie uznaną opinię o preferencji komfortowych warunków wypoczynku w miarę starzenia się turystów. Analiza przeprowadzona w 10-letnich grupach wiekowych turystów w wieku 10-60 lat wykazała, że z campingów i pól biwakowych korzystało kolejno od najmłodszych grup wiekowych 60, 55, 40, 37 i 0%. Odwrotna tendencja zarysowała się dla osób korzystających z domków w ośrodkach wypoczynkowych, w których wypoczywały odpowiednio 12, 29, 35, 50 i 35%. Osoby w wieku powyżej 50 lat wypoczywały głównie we własnych domkach letniskowych i kwaterach prywatnych. Podobnie rozkładały się preferencje w odniesieniu do bazy rekreacyjnej. Pola biwakowe i campingi stawiało na pierwszym miejscu odpowiednio (od grup najmłodszych) 73, 56, 44, 32, 30 i 0%, a indywidualne domki letniskowe 13, 27, 46, 51, 50 i 100%. Zbliżone były preferencje w odniesieniu do ośrodków masowego wypoczynku, które, poza grupą najstarszych respondentów, we wszystkich grupach wybrało 10%-15%. O podwyższającym się z wiekiem standardzie wypoczynku świadczyły także środki transportu wykorzystywane przez turystów. Własny samochód lub motocykl wykorzystywało odpowiednio wraz ze wzrostem wieku: 31, 61, 81, 81, 100, 100% respondentów, natomiast odsetek korzystających z komunikacji kolejowej spadał z wiekiem wynosząc odpowiednio 37, 19, 13, 15 i 0%, podobnie komunikacji autobusowej 18, 16, 4, 0%.

Interesująco przedstawiał się wpływ wieku na opinie dotyczące atrakcyjności i przydatności okolic Elku dla rekreacji. Zaznaczyła się wyraźna, dodatnia korelacja opinii pozytywnych z wiekiem ankietowanych osób. Jako „bardziej atrakcyjne” określiło okolice Elku odpowiednio 36, 42, 47, 64, 0 i 67% osób w wieku 10-70 lat, jako „podobnie atrakcyjne” 55, 50, 47, 32, 100 i 33%, a jako „mniej atrakcyjne” 9, 8, 6, 4, 0, 0%. Świadczy to o bardziej świadomym wyborze miejsca wypoczynku przez osoby starsze i z większym doświadczeniem. Z wiekiem związana jest także częstotliwość wypoczynku w badanym regionie. Zauważalna jest prawidłowość, że im częściej turysta wypoczywa w okolicach Elku, tym wyżej ocenia jakość i atrakcyjność ich środowiska.

Wykształcenie turystów a polaryzacja ocen wypoczynku

Wpływ wykształcenia respondentów na oceny wypoczynku w regionie Elku nie był tak wyraźny, jak miejsca zamieszkania i wieku, jednak i tu zarysowały się prawidłowości polegające na polaryzacji ocen w grupach z wykształceniem podstawowym i wyższym oraz większej zgodności ocen i osłabieniu ich ostrości wśród osób z wykształceniem średnim. Większą „ostrość” ocen wykazywali respondenci z wykształceniem podstawowym (głównie uczniowie szkół średnich) i wyższym, natomiast „zachowawczość” osoby z wykształceniem średnim. Znalazło to swój wyraz w ocenie jakości i atrakcyjności okolic Elku, które osoby z wykształceniem podstawowym oceniły jako bardziej atrakcyjne — 52%, podobnie atrakcyjnie — 39%, a mniej atrakcyjnie — 9%, z wykształceniem wyższym odpowiednio 56, 33 i 11%, a ze średnim — 40, 56 i 4%. Podobne prawidłowości stwierdzono analizując braki w zagospodarowaniu rekreacyjnym i bariery wypoczynku. Osoby z wykształceniem średnim traktowały je z reguły z dużym dystansem. Ta grupa za najważniejszy problem uznała zbyt wysokie koszty wypoczynku. Natomiast osoby z wykształceniem podstawowym znacznie częściej wskazywały bariery, podkreślając niedostateczny rozwój bazy noclegowej i komunikację lokalną. Turyści z wyższym wykształceniem dostrzegali najwięcej problemów, przy czym najważniejszy dla nich był brak dostępu do sprzętu wodnego oraz niedostatki bazy gastronomiczno-handlowej.

Podsumowanie

Rezygnując z klasycznego przedstawienia wniosków wynikających z niniejszego opracowania, które mogłyby być praktycznymi wskazówkami dla podmiotów gospodarujących na obszarze miasta i gminy Elk, warto na zakończenie scharakteryzować zależności pomiędzy oceną jakości i atrakcyjności środowiska okolic Elku a spostrzeganiem barier rekreacyjnych. Okazało się, że osoby, które rejon Elku oceniły jako bardziej atrakcyjny turystycznie od innych części Polski, jednocześnie dostrzegały najwięcej problemów, w tym przede wszystkim braku sprzętu do uprawiania turystyki wodnej, brak urządzonych kąpielisk, braki w bazie gastronomiczno-handlowej. Tę grupę można uznać za najbardziej świadomą roli wypoczynku i najbardziej odczuwającą potrzebę jego dobrego standardu. Natomiast najmniej problemów zauważyła grupa turystów oceniających region Elku jako podobny do innych regionów Polski. Podkreślała ona tylko braki w komunikacji lokalnej. Można ją uznać za najstabilniej kształtującą środowisko turystów wypoczywających w regionie Elku. Natomiast osoby oceniające rejon opracowania jako mniej atrakcyjny od innych części kraju były bardziej wymagające, dostrzegając problemy głównie w materialnej stronie wypoczynku, złej bazie gastronomiczno-handlowej, wadliwej komunikacji lokalnej i zbyt wysokich cenach.